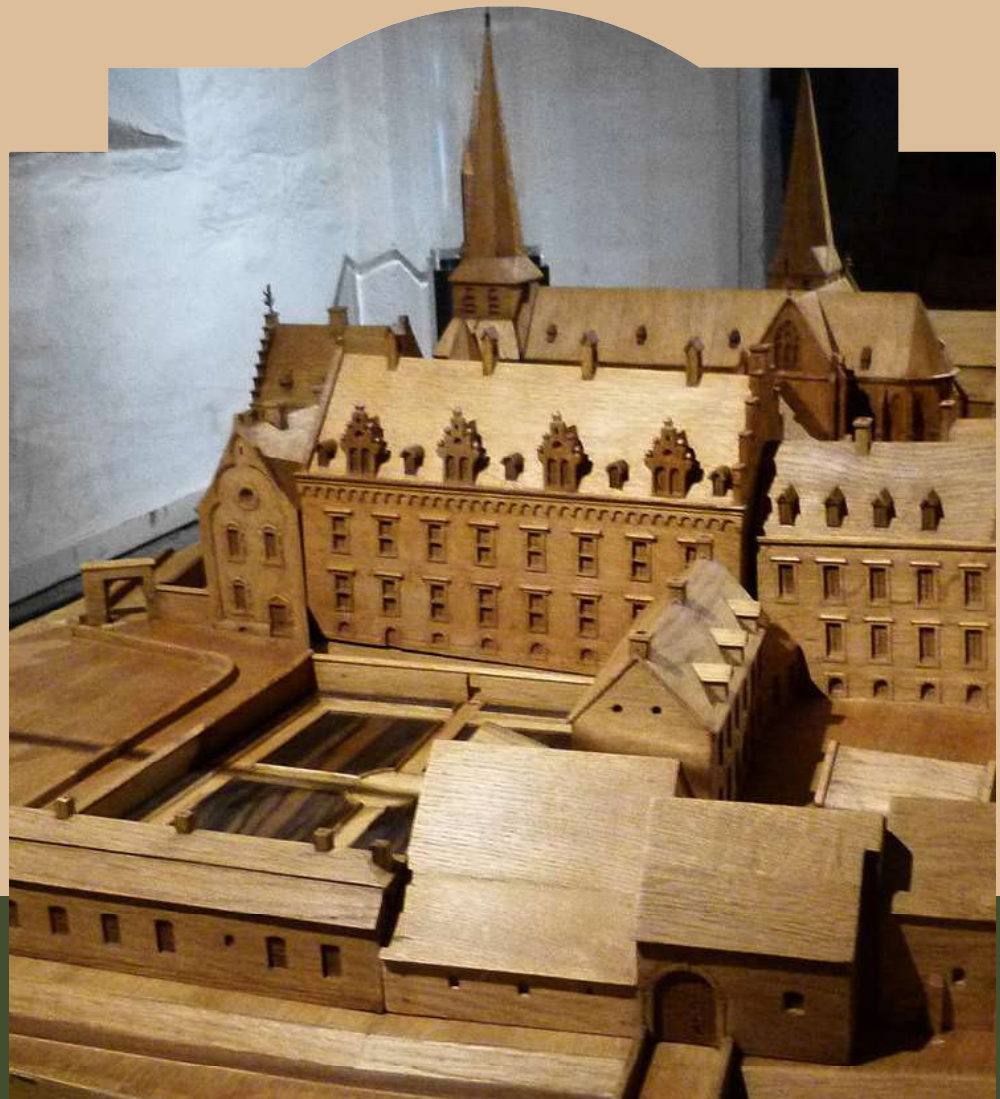

De komst van de Fransen in Thorn (1793-1814)

Auteur Frans Tonnaer

ONDERGANG STIFT THORN

De komst van de Franse revolutielegers naar onze gebieden betekende het einde van het Stift Thorn. Hun komst leidde daarmee na achthonderd jaar tot de opheffing van het zelfstandige vorstenstaatje, geregeerd door adellijke jonkvrouwen. Kort nadat de oorlog tussen Frankrijk en Oostenrijk in 1792 was uitgebroken, vluchtten bijna alle stiftsdames en kanunniken de Rijn over naar het veilige zusterstift te Essen. Het hoogadellijke stift van Thorn, ook nog eens een klooster, was immers bij uitstek een gezochte prooi voor de Franse revolutionairen.

De eerste keer dat de Franse legers Thorn bezochten, begin 1793, was nauwelijks meer een lid van het kapittel aanwezig. Na het vertrek van de legionairs kort daarna, keerden bijna alle kanunniken en een drietal stiftsdames naar Thorn terug. De laatste vorstin-abdis, Maria Cunegonda van Saksen, liet de behartiging van haar belangen in Thorn over aan haar vertrouwensman, Hofraad Jacob Norbert van den Schoor. De terugkeer voor langere duur van de Fransen in oktober 1794, leidde opnieuw tot een uittocht van de kapittelleden en hun aanhang en nu zouden er maar weinig meer terugkeren. Van den Schoor stelde zich tot doel ook tijdens de Franse bezetting de belangen van Maria Cunegonda en haar dekanes Clementine van Hessen-Rheinfels-Rotenburg, die tevens abdis was in Susteren, zo goed mogelijk te blijven behartigen.

CONFISCATIE EN ROOF STIFTSGOEDEREN

Vanwege hun eerdere vlucht werden de teruggekomen stiftsdames en kanunniken als (ex-)émigrés beschouwd, waarvan de bezittingen verbeurd verklaard mochten worden.

Dat liep niet van een leien dakje. De nog dienstdoende secretaris van het kapittel, Christiaan Reijners en zijn kompanen, wezen de bezetters erop dat het stift in de Frans-Duitse oorlog neutraal was gebleven en dat er dus geen grond was voor de verbeurdverklaring. Zij kregen echter van de nieuwe bestuurders te horen dat ze nu deel uitmaakten van het door de Fransen vernieuwde stelsel en dat ze de Franse wetten en bevelen dienden uit te voeren. Onder de nieuwe bestuurders bevond zich ook de gewezen notaris Jan Mattijs Dodé die in 1791 wegens oplichting en valsheid in geschrifte Thorn had moeten ontvluchten. Dodé keerde nu, nota bene als commissaris van het kanton Maaseik waar Thorn onder viel, naar zijn geboorteplaats terug. Hij betrok de patriciërswooning van hofraad Van den Schoor, die niet veel goeds van Dodé had te verwachten en met de Stifsdames naar Essen was uitgeweken. Reijners meldde dat er niet veel meer te halen zou zijn dan de hypotheken die de stiftsdames hadden achtergelaten.

De dames hadden hun bezit inclusief archieven in een dertigtal karren meegenomen naar Essen. Dat zag Dodé als een kans om wat er nog te halen was uit het paleis te laten verwijderen. Met dat doel kon de als oplichter bekend staande Chevenau op Dodé's aangeven het paleis binnendringen, om onder het oog van de Fransen nog twaalf karren met kostbaar meubilair te ontvreemden.

VERZET

Het zal duidelijk zijn dat de bezetting en de acties van Dodé en de zijnen bij de resterende stiftsbewoners en de burgers van Thorn kwaad bloed zetten en tot de nodige onrust in het dorp leidden. Het optreden van Jan Mattijs Dodé vóór de komst van de Fransen en zeker onder het Franse regime, zou uiteindelijk leiden tot een geslaagde moordaanslag op hem op woensdagavond 6 maart 1799. De nooit opgeloste moord en het onderzoek daarnaar versterkte de onrust onder de bevolking. Bij het optreden van de Fransen in het begin van de bezetting werd de verwarring nog groter toen de vertegenwoordiger van het Franse bestuur Roberjot bekend maakte dat Parijs intussen had besloten dat de emigratiewetten in Thorn als vrije rijksheerlijkheid niet van toepassing waren en dat daarom de eigendommen van het kapittel onberoerd dienden te blijven. Daarentegen werd niet veel later, op 1 september 1796, een decreet afgekondigd dat “maisons et établissements religieux de l'un ou de l'autre sexe” werden opgeheven. Dekanes Clementine van Hessen verweerde zich daartegen door erop te wijzen dat het stift geen religieuze instelling was, omdat er geen geloften werden afgelegd en de stiftsdames niet onder één dak samenwoonden maar hun eigen huizen hadden. Maria Cunegonda gooide daar via haar vertegenwoordiger Van den Schoor nog een schepje bovenop door te verwijzen naar de lopende onderhandelingen naar aanleiding van de Vrede van Campo Formio op 10 oktober 1797. Bij het congres dat leidde tot die Vrede, was afgesproken dat in Rastatt onderhandeld zou worden over de herverdeling van het Duitse territorium van het Heilige Roomse Rijk. Daarbij zouden ook afspraken worden gemaakt over de positie van de vrije rijksheerlijkheden zoals het Thorner stift. Zolang die onderhandelingen nog liepen, zouden die posities niet aangetast worden. Van den Schoor nam aan die onderhandelingen namens het stift deel en maakte zich sterk voor het behoud van de bijzondere positie van het stift. De Fransen maakten uiteindelijk korte metten met deze argumenten. De Zuidelijke Nederlanden en dus ook Thorn waren door Frankrijk geannexeerd en lagen nu dus op Frans grondgebied. Voor al die gebieden golden de Franse wetten en die waren bij de wet van 25 november 1797 ook van toepassing op het Stift Thorn of dat nu een kerkelijk of wereldlijk stift was.

ONDER FRANS BESTUUR...

Thorn was daarmee geen zelfstandig staatje meer maar een ‘gewone’ gemeente onder Frans bestuur. Eind 1797 werd het restant van het meubilair met andere roerende goederen uit het paleis openbaar verkocht. Door het doortastend optreden van Van den Schoor namens de abdis en de dekanes konden deze goederen op 4 en 5 december worden teruggekocht en kon worden voorkomen dat ze in vreemde handen buiten de Thorner gemeenschap vielen.

Doordat de Fransen de kapitteladministratie van de goederen van het stift in handen kregen, wisten ze dat het stift honderden hoeves, molens en percelen grond op het grondgebied van het huidige Nederlandse en Belgische Limburg bezat. Omdat de andere goederen in de papieren van de abdis waren opgenomen die ze had meegenomen, wisten de Fransen niet welke goederen van de abdis in het Brabantse gebied lagen. De inkomsten uit onder meer de goederen rond Breda maakten het Maria Cunegonda en haar vertegenwoordigers mogelijk verbeurde stiftsgoederen terug te kopen. Via stromannen werden de abdijkerk, de Kapel onder de Linden en een deel van de abdijgebouwen teruggekocht. Het door de voormalige vorstin-abdis nagestreefde herstel van haar macht over het stift en zijn goederen lukte niet meer. De onderhandelingen in Rastatt leidden uiteindelijk tot het voorstel om alle geestelijke vorstendommen op te heffen. Dat voorstel werd in 1803 door de Rijksdag aanvaard, waarmee Maria Cunegonda definitief haar territoriale bevoegdheden verloor. De talrijke bij het vertrek van de stiftsbewoners vrijgekomen patriciërswoningen werden gekocht of anderszins in gebruik genomen door de plaatselijke bevolking. Om de hoogte van de Franse belastingaanslag te beperken, metselde men de ramen dicht of werden de raamopeningen verkleind. Immers was de grootte van de ramen volgens het strenge Franse belastingregime een bewijs van de welstand der bewoners. Met het doel deze bouwsporen als ‘littetekens van de armoede’ te verbergen, werden de huizen wit gekalkt.

EN DAARNA

Jacob Norbert van den Schoor was gedwongen aan het begin van de Franse bezetting enkele jaren buiten het Frans grondgebied door te brengen. In 1803 kwam hij echter weer in de gunst van de Fransen en kreeg amnestie voor zijn emigratie. Nadat hij eerst een tijdje in zijn geboortedorp Heythuysen had gewoond, keerde hij na de moord op Dodé in zijn oorspronkelijke woning terug. Nog door de Fransen werd Van den Schoor tot ‘maire’ van Thorn benoemd en na het vertrek van de Fransen werd (of beter: bleef) hij onder de Nederlandse vlag nog tot 1825 burgemeester van de gemeente Thorn. In die periode was hij ook schoolhoofd en speelde hij een belangrijke rol bij de ontwikkeling van het muziekleven in Thorn. Van den Schoor was de eerste preses van het Philharmonisch muziekgezelschap.

Niet lang na de vlucht van Maria Cunegonda met haar gevolg naar Essen moest ze met haar broer Clemens Wenceslaus, die keurvorst- aartsbisschop was van Trier, vanwege de Pruisische veroveringen naar het Beierse Marktoberdorf (Schloss Oberdorf) uitwijken. Nadat haar broer in 1812 overleed, trok ze zich terug in het hof van Dresden waar ze als kind was opgegroeid. Daar overleed ze op 8 april 1826 in de gezegende leeftijd van 86 jaar.

HET STIFT THORN: WITTE GETUIGE VAN EEN KLEURRIJK VERLEDEN

Dat er toch nog goederen zijn overgebleven die getuigen van het kleurrijke stiftsverleden, is in belangrijke mate te danken aan de inspanningen van enkele oud-kanunniken en vroegere rentmeesters. Zo wist Jan Reinier Broeckmeulen als rector de Kapel onder de Linden, het Kapelhuis en de omliggende gronden te verwerven. Na de verkrijging kwam echter het kostbare onderhoud aan de orde. En al waren het paleis en enkele stiftsgebouwen na de verbeurdverklaring onder de slopershamer gevallen en resteerde van het stift alleen nog de stiftskerk, Broeckmeulen slaagde er – zelfs met de hulp van oud-collega kanunnik Johannes Maximiliaan De Fabry, eigenaar van Huize Groenenberg, en rentmeester Egidius Wilhelmus Cornelis – niet in om het onderhoud van de stiftskerk voor zijn rekening te nemen. Daarop werd voorgesteld de vervallen en te kleine kerk van de St. Michaëlparochie te ruilen voor de nog in goede staat verkerende stiftskerk. Naast de gemeente Thorn, het bisdom Luik en het Departement van de Nedermaas, waarin het kanton Maaseik was gelegen, was daarvoor ook de toestemming van Napoleon nodig. Daags voordat hij Parijs ontvluchtte tekende Napoleon op 22 januari 1814 het daarvoor noodzakelijke decreet waarmee de stiftskerk voor de ondergang was gered. Omdat na de afbraak van de stiftsgebouwen een aan de zuidzijde sterk toegenomen stiftskerk overbleef, werden er na het vertrek van de Fransen plannen ontwikkeld om de kerk te restaureren. Omdat enkele van die restauraties in de latere dertiger jaren eerder tot het verknoeien dan tot het verbeteren van het monument leidden, ontstonden in 1862 plannen voor een grootscheepse restauratie. Die zou worden uitgevoerd door de beroemde Roermondse architect Pierre Cuypers. Deze restauratie moest met behulp van overheidssubsidies en in fasen worden gerealiseerd aangezien de kerk niet over de daarvoor noodzakelijke financiële middelen beschikte. Al was het werk van Cuypers niet altijd vrij van kritiek, Thorn kan trots zijn op zijn vorstelijke Abdijkerk met haar rijke en trotse uitstraling die het resultaat van Cuypers' werk was. Opvolgende generaties zijn erin geslaagd dit overgeleverde prachtige bouwwerk, dat het resultaat is van oude tradities en van het werk van een breed nationaal en internationaal netwerk, in ere te houden en zelfs nog te verfraaien. Dat geldt ook voor enkele imposante gebouwen van kanunniken en stiftsdames in de historische kern die aan sloop zijn ontkomen. De Thornenaren zijn trots op hun woningen en hebben de traditie tot het witten van de gevels van hun panden in de oude kern met verve doorgezet. Dit leidde tot Het Witte Stadjie als een belangrijk handelsmerk van het voormalige rijksvorstendom met zijn intrigerende historie.